

4 mei 2016. Ter gedachtenis aan onze Joodse Alphenaren.

“Zo schofterig zullen ze toch niet zijn?”, dacht Levie de Lange toen hij in 1942 tewerk was gesteld in de Poolse mijnbouw in de buurt van Auschwitz. Levie was een prototypische gematigd religieuze vooroorlogse proletariër die in Amsterdam met veel kunst en vliegwerk zijn 7 zoons en 8 dochters hielp opgroeien, tegen de verdrukking in. Aan het begin van de oorlog kon Levie zich niet voorstellen dat de Nazi's allemaal rechtstreeks uit de hel kwamen. Levie bleef nadat ze in Auschwitz van elkaar werden gescheiden tegen beter weten in de hoop koesteren dat zijn gezin gespaard zou blijven. “Hoe is een mens”?, beschrijft hij in zijn biografie. “Hij blijft maar denken, almaar denken: ze leven misschien nog...ze zijn de dans ontsprongen...zestien tegelijk...stel je voor...zo schofterig zullen ze toch niet zijn?”.

Na de oorlog was er niet bepaald een warm onthaal voor onze Joodse medelanders die de dans wel ontsprongen waren in de doodscultus die de Nazi's ontsponnen hadden. Levie eiste van zijn voormalige buurvrouw die in Amsterdam zijn huis had leeggeroofd de spiegel terug die zijn oudste zoon Israël had gemaakt op de ambachtsschool, een spiegel met een eikenhouten bewerkte lijst die nu bij zijn buurvrouw in de gang hing. “Als u mij die nu niet teruggeeft kom ik hem halen”, dreigde hij, wijzend naar de spiegel. Jarenlang heeft die spiegel omgekeerd in de gang van zijn nieuwe huis gehangen omdat hij zijn blik daarin niet kon verdragen.

Kijken doe je met je ogen, zien doe je met je ziel, hoorde ik Jeroen Krabbé ooit zeggen. Kijken en beseffen wat er wordt waargenomen: tussen die twee dingen gaapt een kloof. Waarnemen leidt tot weten, maar dat is niet hetzelfde als beseffen. Beseffen doe je alleen dan, als kennis is verinnerlijkt en de feiten binnen hun context kunnen worden begrepen en kunnen worden verklaard. Zo fietsen hier achter mij dagelijks leerlingen langs dit monument met 55 namen van vermoorde Alphenaren waaronder die van de 15 jarige Alphenaar Maurits Siegfried Heijmans. Hier achter mij rechts bovenaan is zijn naam in het marmer uitgehouwen. Die jongen werd in 1927 in de Bloemhofstraat op nummer 14 geboren. Zijn vader leefde toen niet meer. Aan het begin van de oorlog woonde hij een tijdje bij zijn zus in Amsterdam. Uiteindelijk kwam hij toch maar weer bij zijn moeder wonen in Alphen. Beiden zijn opgepakt en op 5 oktober 1942 vergast te Auschwitz. Waarschijnlijk hebben jongeren en ouderen die hier dagelijks voorbijfietsen notie genomen van dit monument maar past deze gedenksteen in hun stadsbeeld zoals de rotonde en ons stadhuis even verderop. Zodra mensen zouden weten en beseffen welke levens er achter deze namen schuilgaan zou er een wereld aan hen worden geopenbaard. De statistiek van 55 weggevoerde Alphenaren wordt dan getransformeerd naar 55 biografieën van mensen die door kennissen, vrienden, familie en geliefden werden ondergedompeld in genegenheid. Mensen die ieder op zijn of haar beurt hebben gepoogd iets van het leven te maken. Mensen die bij tijd en wijle wanhopig tegen de hemel hebben geschreeuwd.

Hier zijn 55 namen uitgebeiteld van Alphenaren die om hun Joods zijn door de Nazi's op een psychologisch sluw doordachte wijze zijn misleid en grof uit de samenleving zijn opgerooid. Zij werden geregistreerd, geïsoleerd, gedeporteerd en uiteindelijk geëlimineerd. Onze mede Alphenaren zijn in koelen bloede vermoord in een industrieel proces waarin doorsnee mensen beulswerk verrichtten. “Zij sloegen uit angst om niet bij de geslagenen te behoren”, zo schrijft Sebastian Haffner in zijn boek “Het verhaal van een Duitser”. Het socialisme had afgedaan en de bijna als heilige vereerde Marx maakte plaats voor de bijna even heilige Hitler op wiens Nationaal Socialistische

altaar Joden ter genoegdoening voor alles wat fout ging in de Duitse samenleving werden geofferd. De beschaving die in drieduizend jaar het menselijk sadisme enigszins had beteugeld, ging bij de SS-ers in de crematoria letterlijk in rook op.

Gedenken is niet hetzelfde als herdenken. Dit monument achter mij met 55 namen staat symbool voor de levens die daarachter schuilgaan, voor het sinister lot dat onze Alphenaren trof. In Woubrugge staat op de brug een bronzen turfsteker; ook dat is een monument en het heeft met onze gedeelde geschiedenis te maken, maar daarmee worden geen waarden herdacht. Gedenken en herdenken vallen zo binnen hun eigen categorie. Bij gedenken krijgen mensen namen en gezichten. Bij herdenken gaat het over een voltrokken proces of evenement. Bij gedenken gaat het over herinneren aan wat de dragers van die namen is overkomen, namen van bij *Nacht und Nebel* verdwenen mensen, zoals Beatrice de Graaf dat onlangs in de NRC omschreef. “De namen, blijf vooral de namen noemen”. In haar optiek is dat een kerntaak voor historici in een tijd van toenemend animo voor *Global History*.

Als we over dit monument heen kijken, over de schouders van 55 weggevoerde Joodse Alphenaren, dan zien we dat iedere generatie zijn eigen morele grenzen vaststelt en kernwaarden in de samenleving verdedigt. Kernwaarden die fungeren als de tralies van een tijkerkooi. We moeten daarvoor in de spiegel durven kijken om onszelf te bevragen in hoeverre wijzelf een bijdrage leveren aan waarden, en waarop die zijn gebaseerd. Wat mij betreft kunnen we het dan eenvoudig houden en bij de categorische imperatief van de Duitse filosoof Immanuel Kant beginnen, een uitgangspunt dat neerkomt op Brederode's: “Wat gij niet wilt dat u geschied, doe dat ook een ander niet”.

Intussen zijn in Europa vluchtelingen het kind van de rekening bij politieke koehandel, in internationale handjeklap. Onlangs stond er weer een politicus in een Oostenrijkse bierkelder te oreren, werd elders de vrije pers aan banden gelegd, werden rechtssystemen weer afhankelijk van de overheid gemaakt. Intussen wordt er door politici van alles uitgekraamd, en worden leugens zo vaak herhaald totdat mensen het als vanzelf gaan geloven. Indoctrinatie en intimidatie zijn weer aan de orde van de dag. Er is niets nieuws onder de zon. Instabiliteit geeft ondemocratische partijen de kans de macht te grijpen. ‘*Gross sein heisst Massen bewegen können*’ riep Hitler ooit.

Laten we met een rechte rug voor de spiegel gaan staan. Laten we de namen blijven noemen van onze Joden die zijn weggevoerd. Zij hebben niet voor niets geleefd. Dat ons kijken mag worden omgezet in werkelijk zien. Dat wij niet de massa zijn maar zelfstandig denkende Alphenaren met het hart op de goede plaats, burgers die het goede voorhebben met elkaar. Daarbij geldt het motto: weest te allen tijde nuchter en waakzaam !